

EDİRNE'DE GEÇ DÖNEM OSMANLI MİMARLIĞININ İKİ ÖRNEĞİ: RUM ERKEK OKULU VE ZAPYON RUM KIZ OKULU

TWO EXAMPLES OF LATE OTTOMAN ARCHITECTURE IN EDİRNE: THE GREEK BOYS' SCHOOL AND THE ZAPPEION GREEK GIRLS' SCHOOL

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 9 Ekim 2024	Received: October 9, 2024
Hakem Değerlendirmesi: 8 Kasım 2024	Peer Review: November 8, 2024
Kabul: 18 Nisan 2025	Accepted: April 18, 2025

DOI: 10.22520/tubaked.1564071

Müjde Dila GÜMÜŞ*

ÖZET

Bu makale, 19. yüzyılın son çeyreğinde Edirne'de inşa edilmiş ve daha önce detaylı bir araştırmaya konu olmamış Rum Erkek Okulu (gymnasium) ve Zapyon Kız Okulu'nun inşa süreçleri ile mimari özelliklerine odaklanmaktadır. Her iki okul da dönemin öne çıkan ve İstanbul'da başta Fener Rum Erkek Lisesi olmak üzere çeşitli yapıları bulunan mimar Konstantinos Dimadis tarafından tasarlanmıştır. Dimadis eserlerinde, dönemin diğer mimarlarından farklı olarak, Bizans ve Orta Çağ canlandırmacısı bir yaklaşım benimsemiştir. Buna bağlı olarak yapılarını kuleler ve burçlar ile donatmış, cephelerde yoğun tuğla dekorasyon kullanmıştır. Makale kapsamında, günümüze gelememiş Edirne Rum Erkek Okulu'nun konumu, inşa süreci ve mimari özellikleri, dönem yayınları ve görsel belgeler üzerinden incelenmiştir. Zapyon Kız Okulu ise günümüzde mevcuttur ve Polisevi olarak kullanılmaktadır. T.C. Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi'nde bu yapının inşa izni için hazırlanan, yapının şematik bir cephe çizimini ve vaziyet planını içeren bir çizim ile mimari özelliklerinin anlatıldığı belgelere ulaşılmıştır. Mimari tasarım ve süsleme programı bakımından Edirne Rum Erkek Okulu'nun Dimadis'in Bizans ve Orta Çağ canlandırmacısı yaklaşımını yansıttığı, Fener Rum Erkek Lisesi arasında büyük benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Edirne Zapyon Kız Okulu ise daha sade olmakla beraber kullanılmış olan burç ve tepelik öğeleri ile yukarıda bahsedilen iki okulla uyumludur. Her iki yapı da farklı cemaatlere ev sahipliği yapmış olan Edirne'nin zengin geç dönem Osmanlı mimari mirasının parçaları olarak önem taşımaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Geç Dönem Osmanlı Mimarlığı, Konstantinos Dimadis, Gayrimüslim Okulları, Bizans Canlandırmacılığı, Orta Çağ Canlandırmacılığı

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk İslam Sanatı Anabilim Dalı, İstanbul / Türkiye
e-posta: mujde.gumus@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0978-4924

ABSTRACT

This article focuses on the construction processes and architectural features of the Greek Boys' School (gymnasium) and Zapyon Girls' School, built in Edirne in the last quarter of the nineteenth century. Neither of the two buildings has been the subject of detailed research. Both schools were designed by the prominent architect Konstantinos Dimadis, who was known for his various structures, including the Fener Greek Boys' School in Istanbul. Dimadis adopted a Byzantine and Medieval revivalist approach that distinguished him from other architects of his time. Accordingly, he adorned his buildings with towers and bastions and used extensive brick decorations on the facades. In the scope of the article, the location, construction process, and architectural features of the Edirne Greek Boys' School, which has not survived to the present day, were examined through period publications and visual documents. The Zapyon Girls' School, on the other hand, still exists today and is used as a Police House. Documents containing a schematic facade drawing and site plan, along with descriptions of the building's architectural features, were found in the Ottoman Archives of the Turkish State Archives related to the construction permit of this building. In terms of architectural design and decoration program, the Edirne Greek Boys' School reflects Dimadis's Byzantine and Medieval revivalist approach and shows significant similarities with the Fener Greek School. The Edirne Zapyon Girls' School, although simpler, aligns with the two aforementioned buildings with its bastions and pediment. Both structures are significant pieces of Edirne's rich late Ottoman architectural heritage, reflecting the city's history of hosting diverse communities.

Keywords: Edirne, Late Ottoman Architecture, Konstantinos Dimadis, Non-Muslim Schools, Byzantine Revivalism, Medieval Revivalism

GİRİŞ

Osmanlı döneminde Müslüman nüfus ile birlikte kalabalık bir Rum, Ermeni, Yahudi ve Bulgar nüfusuna da ev sahipliği yapmış olan Edirne, geç dönem Osmanlı mimari mirası bağlamında zengin bir şehirdir. Şehirde her cemaat mimari olarak kendini temsil etme olanağı bulmuş, ibadet ve eğitim yapıları inşa ettirmiştir. Bu makale, 19. yüzyılın son çeyreğinde Edirne'de inşa edilmiş olan Rum Erkek Okulu ve Zapyon Kız Okulu'nun inşa süreçleri ve mimari özelliklerine odaklanmaktadır. Edirne'deki Rum ve azınlık okullarını mimarlık ve eğitim tarihi bağlamlarında kapsamlı biçimde inceleyen çalışmalar (Çifçi, 2003; Çinko & Eres, 2022; Haymana, 2018; Özçelik & Çolaker, 2023; Toprak, 2009) olsa da makaleye konu olan iki okulun inşa süreçleri ve mimari özellikleri detaylıca ele alınmamıştır. Her iki okul da İstanbul'da ve günümüzde Yunanistan sınırları içinde kalan çeşitli şehirlerde çalışmış, en tanınan eseri İstanbul Fener Rum Erkek Lisesi (Fener Rum Mekteb-i Kebiri) olan Konstantinos Dimadis tarafından tasarlanmıştır ve mimarın bir takım özgün uygulamalarını barındırmaktadır.

Çalışmanın birincil kaynaklarını T.C. Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi'nden belgeler, tarihi haritalar, dönemin süreli yayınlarından *Esperos* gazetesinin Edirne Rum Erkek Okulu ile ilgili kapsamlı bilgiler barındıran 1883 tarihli nüshası ve SALT Araştırma fotoğraf koleksiyonundan görseller oluşturmaktadır. İkincil kaynakların başında ise Savas Tsilenis'in Fener Rum Erkek Lisesi ve okulun mimarı Dimadis üzerine Yunanistan'daki çeşitli arşiv ve dönem yayınlarından faydalanarak yaptığı çalışması gelmektedir. Bir başka önemli kaynak Nikolaidis tarafından kaleme alınmıştır. Nikolaidis her iki okulun da birer görsel belgesi ile birlikte günümüze gelememiş olan Rum Erkek Okulu'nun konumuna değinmiş ve Zapyon Rum Kız Okulu'nun planını hazırlayarak yayınlamıştır. Makale kapsamında Edirne Rum Erkek ve Zapyon Rum Kız Okulları ele alınmadan önce ilk olarak Osmanlı'nın son döneminde Rum okullarının gelişimine ve mimar Konstantinos Dimadis'in eserlerine kısaca değinilmiştir. Ardından her iki okulun da konumları, inşa süreçleri, mimari ve süsleme özelliklerine ilişkin veriler sunulmuştur.

OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDE RUM OKULLARI VE EDİRNE

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat ve Islahat Fermanlarını ve eğitim alanında yapılan yeni düzenlemeleri takiben, 19. yüzyılın ikinci yarısında gayrimüslim cemaatler tarafından farklı mertebelerde çok sayıda mektep açılmıştır (Bozis, 2011, s. 37; Haydaroğlu, 1990, s. 19). Rum cemaatinin eğitim kurumlarının yaygınlaşmasına, 1861'de kurulan Eğitim Enstitüsü (Educational Institute) ve Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi (Greek Philological Society of Constantinople) önemli rol oynamış, Rum-Ortodoks cemaatinin Osmanlı sınırları içindeki eğitim binalarının sayısı ciddi biçimde artmıştır (Colonas, 2005, s. 21-23).

1894 civarında yapılan sayımda Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslim okullarının sayısı 4547 olarak tespit edilmiştir (Çetin, 1982, s. 192).

Rum cemaati okulları, cemaatlerini temsil eden yapılar olarak ele almış, masraflarının bir kısmı cemaatin zengin mensupları tarafından (Ergin, 1997, s. 743) karşılanan gerek İstanbul'da gerek Rum cemaatinin bulunduğu başta Trakya olmak üzere çeşitli bölgelerde yeni eğitim kurumları tesis etmişlerdir. Kalabalık Rum nüfusuyla Edirne de bu şehirlerden biri olmuştur. Rumların kültürel ve eğitsel gelişiminin amaçlanması yanı sıra bölgeye etki eden Panislavist hareket ve Rum-Bulgar rekabeti de süreci şekillendirmiştir (Evcı, 2019, s. 409). 1900-1901'de Maarif Salnamesi kayıtlarına göre Edirne vilayetindeki Rum okulu sayısı 27'di (Kazancıgil ve ark., 2006, s. 167). 19. yüzyıl sonlarından 1920'lere kadar Edirne'de eğitim veren Rum okulları arasında, erkek öğrencilere lise seviyesinde eğitim veren ve şehirde cemaate ait tek *gymnasium* olan Edirne Rum Erkek Okulu (Kyriazis, 1883, s. 82) ile orta öğretim seviyesinde eğitim veren Edirne Zapyon Kız Okulu da bulunmaktaydı. *Gymnasium* statüsünde olan Rum Erkek Okulu'ndan mezun olan bir öğrenci, doğrudan Atina Üniversitesi'nde veya diplomasını Atina'da onaylattıktan sonra Avrupa'daki herhangi bir üniversitede eğitim alma hakkına sahipti (Balta, 1998, s. 246). Bu iki okul Edirne'deki Rum okulları arasında en fazla sayıda öğretmene sahip olmaları (Evcı, 2019, s. 410) ve öğretmen yetiştirmeleri (Balta, 1998, s. 237) bakımlarından da öne çıkıyorlardı. Okul binalarının tasarımı için İstanbul silüetinde önemli bir yere sahip olan Fener Rum Erkek Lisesi'nin mimarı Konstantinos Dimadis görevlendirilmişti.

MİMAR KONSTANTİNOS DİMADİS VE ESERLERİ

Edirne Rum Erkek Okulu 1880'de, Zapyon Kız Okulu 1885'te mimar Konstantinos Dimadis tarafından tasarlanmıştır. Konstantinos Dimadis, 19. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'da başta Fener Rum Mektebi olmak üzere bir grup dikkat çekici yapıya imza atmış, dönemin tanınmış mimarlarından (Şekil 1, 2). Buna karşın biyografisine ilişkin bilgiler nispeten kısıtlıdır. Doğum yılı ve yeri kesin olarak tespit edilemeyen Dimadis 1901'de ölmüştür (Tsilenis, 2004, s. 324). Şark Ticaret Yıllıkları'nda en erken tarihli kaydı 1894 yılındadır ve adresi Halepli Sokak No:6 olarak görülür (Anonim, 1894, s. 506). Son kaydına ise 1900 yılında, yine aynı adreste rastlanır (Anonim, 1900, s. 631). Mimarlık eğitimini hangi şehir ve kurumda aldığı belirsiz ise de Dimadis'in ailesinde mimarlık mesleğini yapan çok sayıda kişi bulunduğu bilinmektedir (Tsilenis, 2004, s. 324). T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde 1870'lere ait bir grup makbuzda, Kostantin Kalfa adı geçmektedir ve "Konstantin Dimadis" olarak okunabilecek imzalar bulunmaktadır (BOA.Y.EE.22/34/3/1; Şenyurt, 2012, s. 122).

Şekil 1Fener Rum Erkek Lisesi (Cemal Emden, 2014) / *Fener Boys' Greek School***Şekil 2**Konstantinos Dimadis'in Fener Rum Erkek Lisesi'ndeki İmzası / *Inscription of Konstantinos Dimadis at Fener Boys' Greek School* (Cemal Emden, 2014)

Konstantinos Dimadis'in İstanbul'daki eserleri arasında Yeniköy Zoğrafyon Rum Kız Okulu (Sözbir, 2011; Şenyurt, s. 121-122; Tsilenis, 2004, s. 338), Fener Rum Erkek Lisesi, Büyükkada'da Troçki Evi olarak bilinen Sevastopoulos-Triantafillidis Köşkü (Colonas, 2005, s. 30) bulunur. Yassıada'daki Bulwer Şatosu da ona atfedilmektedir (Kuban & Ozar, 2016, s. 16) (Şekil 3, 4, 5). Edirne'de Rum Erkek Okulu ve Zapyon Kız Okulu olmak üzere iki eseri tespit edilmiştir (Tsilenis, 2004, s. 338). Mimarın günümüzde Türkiye sınırları dışında kalan eserleri Mesolongi Metropolitlik Kilisesi, Selanik'te Vulgaraki ve Pashos Ioannoulis evleri ve Volos'ta Sarafopoulos evidir (Tsilenis, 2004, s. 339). Konstantinos Dimadis ayrıca Patrikhane Merkez Papaz Mektebi ve 1894 depreminde yıkılan Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden inşası için birer proje hazırlamıştır (Tsilenis, 2004, s. 338). Bu yapı dökümüne göre, Dimadis'in tespit edilebilen on adet yapısı ve iki adet uygulanamamış projesinden altısı okul binalarına aittir.

Şekil 3Bulwer Şatosu, Yassıada. (SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Koleksiyonu) / *Bulwer Castle, Yassıada*

Dolayısıyla eğitim yapılarının tespit edilebilen toplam üretimi içerisinde önemli bir yer taşıdığı anlaşılmaktadır.

İlerleyen yıllarda oğlu Nikolas Dimadis de aile geleneğini devam ettirerek mimar olmuş, babasının Edirne'deki eserlerinin inşaa sürecinde görev almıştır (Tsilenis, 2004, s. 338). 1912 tarihli Şark Ticaret Yıllıkları'nda bürosunun Ticaret Han No:23'te bulunduğu kayıtlıdır (Anonim, 1912, s. 801). Burgazada'daki Aya Yani Kilisesi kendisinin tasarımıdır (Millas, 2022, s. 162) (Şekil 6). Osmanlı Arşivi'nde 1921'de Nikolas Dimadis ve arkadaşlarının merkezi İstanbul'da olmak üzere "İdeal İnşaiyye Osmanlı Anonim Şirketi" adlı bir şirket kurmak istedikleri fakat bu talebin reddedildiğine ilişkin bir belgenin mevcudiyeti (BOA.MV.21-183-1), en azından 1920'lere kadar İstanbul'da etkinlik gösterdiğini ortaya koyar.

Şekil 4

Sevastoppulos-Triantafillidis Köşkü'nün 1980'lerdeki Görünümü (Tuğlacı, 1992, s. 413)/ *Sevastoppulos-Triantafillidis Mansion in the 1980s*

Dimadis'in en tanınan ve dolayısıyla çeşitli araştırmalara konu olmuş yapısı Fener Rum Erkek Lisesi'dir. Yapının Bizans ve Orta Çağ Avrupa mimarisinden ilhamla tasarlandığı çeşitli araştırmacılarca belirtilmiştir (Aleksandru Şarlak, 2010, s. 213-214; Colonas, 2005, s. 25; Tsilenis, 2004, s. 339-340). Çıplak tuğla malzemenin kullanımı ve tuğla ile oluşturulmuş zengin bezeme repertuarı, üçlü pencere düzenlemeleri ve kendi içinde kademelenen yuvarlak tuğla kemerler, Fener Rum Erkek Lisesi cephe tasarımında karşımıza çıkan başlıca Bizans

mimarisi referanslarıdır. Bunların yanı sıra kulenin biçimlenişi ile köşelere yerleştirilmiş burçlarla bir Orta Çağ kalesi-şatosu izlenimi yaratmıştır. Colonas, bu uygulamaları, Avrupa'daki üniversite binalarına benzeme çabası olarak ele alır (Colonas, 2005, s. 25). Şarlak ise yapıyı sembolizm çerçevesinde yorumlar. Orta Çağ kalesi görünümünün, ulaşılması zorlu bir süreç alan eğitim dünyasına gönderme yapıyor olabileceğini; eğitimin büyüklüğünü, dokunulmazlığını ve önemini vurguladığını öne sürer (Aleksandru Şarlak, 2010, s. 213-214).

Şekil 5

Zografyon Rum Kız Okulu, Yeniköy (Tsilenis, 2004, s. 362) / *Zografyon Greek Girls' School, Yeniköy*

Şekil 6Aya İoanni Kilisesi, Burgazada (M. D. Gümüş, 2024) / *Aya Ioanni Church, Burgazada*

Fener Rum Erkek Lisesi cephesinin “Bizans tarzında” yapılacağı, okulun müteahhidi ile yapılan inşaat kontratında belirtilmiştir (Tsilenis, 2004, s. 345). Benzer bir durum, Nikolas Dimadis’in tasarımı olan Burgazada Aya Yani Kilisesi’nde de takip edilebilir; yapının kontratında Bizans mimarisine sadık olarak inşa edileceği ifadesi bulunur (Millas, 2022, s. 100-102). Konstantinos Dimadis, Büyük Saray’da arkeolojik kazılar yürüten Aleksandros Georgiu Paspatis ile 1870’lerde kazı bulguları üzerine fikir alışverişinde bulunmuş (Paspatis, 1877, s.109) ve bu bulgular ışığında sarayın cephesini çizmiştir (Süمرتaş, 2018, s. 632)¹. Dolayısıyla, Bizans mimarisine ilişkin bilgi birikimi, İstanbul’da inceleme fırsatı bulduğu yapıların yanı sıra, Paspatis için yaptığı çalışmalara da dayanmaktadır.

Dimadis’in Bizans ve Orta Çağ canlandırmacısı yaklaşımı Fener Rum Erkek Lisesi ile sınırlı kalmamış, İstanbul’daki eserlerinden Yeniköy Zoğrafyon Kız Okulu ve Büyükkada’daki Sevastoppulos-Triantafillidis konutunda, Edirne’de ise Rum Erkek Okulu ile kısmen de Zapyon Kız Okulu’nda yansıma bulmuştur.

EDİRNE RUM ERKEK OKULU

Dimadis’in Edirne’de tanınması, Patrik III. Joakim’in kendisini Edirne konsülüne tavsiye etmesi ile gerçekleşmiştir (Tsilenis, 2004, s. 339). Bu durum, İstanbul Fener’deki Rum okulunun tasarım sürecinde mimarın patrikte iyi bir intiba bıraktığına işaret etmektedir. Dimadis’in Edirne’deki ilk eseri Rum Erkek Okulu olup yapı günümüze gelebilmiştir. Adı Osmanlı Arşivi’ndeki belgelerde Rum Mekteb-i Kebiri ve Rum Jimnas’ı olarak geçer (BOA.MF.MKT.387-37, 625-33). Eski fotoğraflarda görülen kitabesinde de “Ellinikon Gymanasiu” [Yunan Gimnazyumu] yazdığı görülür. 1881’de inşası tamamlanan okul (Kyriazis, 1883, s. 82), Rum devletince tanınan ve öğretmen de yetiştiren (Balta, 1998, s. 237) prestijli bir kurumdu. Okulun öğrenci sayısı yüzyıl başında 100 civarındaydı; 1891’de 105 (Balta, 1998, s. 251), 1898’de 101 (Özçelik & Çolaker, 2023, s. 181), 1901’de 109 öğrenci okula kayıtlıydı (Evcı, 2019, s. 410). 1913’e gelindiğinde bu sayı 169’a ulaşmıştı (Özçelik & Çolaker, 2023, s. 182). Osmanlı Arşivleri’nde Edirne Rum Mekteb-i Kebiri’nin işleyişini konu alan çeşitli belgeler mevcuttur. Bunlar, 1898-1912 arasına tarihlenmekte ve genellikle öğretmenlere verilen nişanlar, öğrencilerin yapacağı gezintiler gibi konulara değinmektedir (BOA.MF.MKT.625-33, TS.MA.e.1382-104, BEO.3056-

¹ A. G. Paspatis’in *Byzantina Meletai Topographikai* adlı kitabındaki çizimler D. Galanakis imzası taşımaktadır. Dimadis’in çizimlerinin farklı bir çalışmada kullanılmış olması ihtimal dahilindedir.

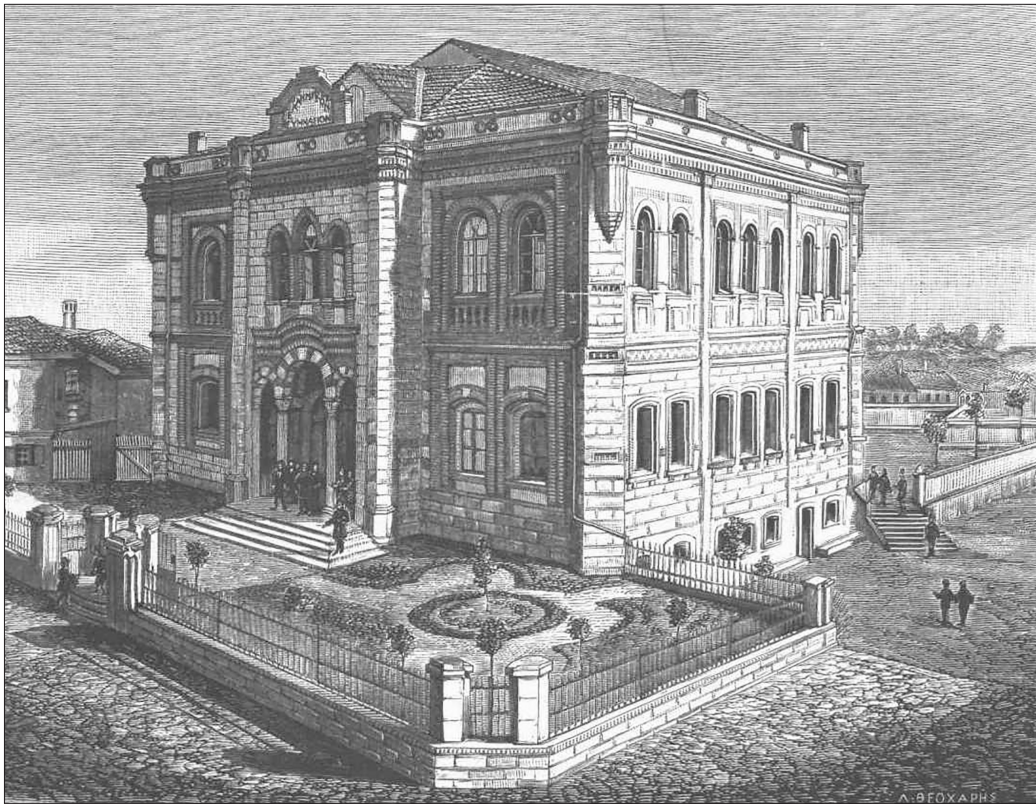
229156). Ayrıca, okulda görevlendirilen müdürlere yönelik bir titizlik dikkat çeker. Örneğin, 1907'de yönetmeliğe aykırı biçimde çalıştırılan yabancı tabiiyetli müdür ve müfettişlerin değiştirilmesi istenmiştir. Aralık 1907'de müdür tayin edilen Dimitri Saro'nun Atina'da bir şirket tarafından "amal-i Yunaniye'nin tervecine" hizmetle görevlendirildiği, bu sebeple de Edirne Rum Mektebi'ne tayininin uygun olmadığı belirtilmiştir (BOA.BEO.3281-24017, 3210-240698).

Esperos gazetesinde 1883'te yayınlanmış bir haber (Kyriazis, 1883, s. 82-83), Edirne Rum Erkek Okulu'nun konumu, inşaa süreci ve mimari özelliklerine

ilişkin önemli bir kaynak oluşturmaktadır. *Esperos* gazetesi, okulu kapağına taşımış ve konuya iki tam sayfa ayırmıştır (Şek. 7). Yapının konumu gazetede "Kalekapı'ya çok yakın, Metropolitik Kilisesi'nin çaprazında" olarak tarif edilir (Kyriazis, 1883, s. 82). Bâdî Efendi de okulun Metropolit Kilisesi Caddesi'nde on dokuz numarada bulunduğunu kaydetmiştir (Ahmed Bâdî Efendi, 2014, s. 243). Okul, 1903 tarihli Raymond Haritası'nda tespit edilebilmektedir (Şek. 8). 1905'te gerçekleşen Edirne Yangını'ndan sonra, 1918'e tarihlenen Edirne haritasında ise bölgesel parselasyondaki değişim gözlemlenebilmektedir (Şek. 9).

Şekil 7

Edirne Rum Erkek Okulu'nun 1883 Tarihli Gravürü (*Esperos*, 1883) / 1883 Engraving of Edirne Greek Boys' School

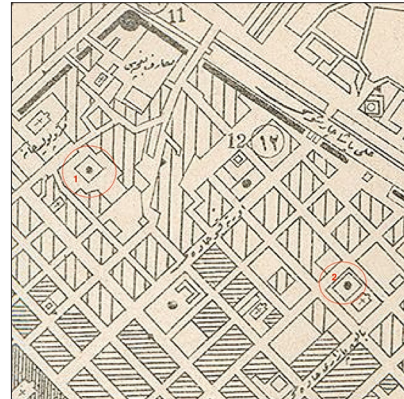
Şekil 8

1903 tarihli Raymond Haritası'nda Rum Erkek Okulu ve Metropolitik Kilisesi (Edirne Kent Müzesi Arşivi) / *Greek Boys' School and Metropolitan Church in the 1903 Raymond Map*

Şekil 9

1918 tarihli Edirne haritasında Rum Erkek Okulu (1) ve Zapyon Rum Kız Okulu (2) (İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu, Hrt_011158) / *Greek Boys' School (1) and Zapyon Greek Girls' School (2) in the 1918 map of Edirne*

1950'lerde Atatürk Bulvarı'nın (eski adıyla Talatpaşa Bulvarı) açılmasıyla Metropolitlik Kilisesi ve Rum Okulu arsasını da kapsayan geniş bir alan caddeye katılmıştır. *Esperos* gazetesindeki tarif ve tarihi haritaların karşılaştırılmasına göre, günümüze gelememiş olan Metropolitlik Kilisesi'nin bir cephesi Mumcular Sokağı'na bir cephesi de günümüzdeki Atatürk Bulvarı'na bakıyordu. Okul, kilise ile Kafeskapı Sokağı'nın arasında kalıyordu. Bu konum günümüzde Atatürk Bulvarı'nın üzerine denk gelmektedir.

Gazete haberine göre, aynı arazide önceki yıllarda inşa edilmiş bir Rum okulu bulunmaktaydı (Kyriazis, 1883, s. 82). 19. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen okul binası (Yerolympos, 1993, s. 57), Şubat 1880'de yanmıştı (Kyriazis, 1883, s. 82). Dimadis'in projesi, yanmış okulun yerine inşa edilmişti. Temeli 7 Haziran 1880'de atılmış, 8 ayda tamamlanan inşaata Dimadis'in oğlu Nikolas nezaret etmişti (Kyriazis, 1883, s. 82). Günümüzde elimizde okulun sayılı görsel belgesi bulunduğundan, gazete haberinde yapının ölçülerine, planına ve iç düzenlemesine ilişkin verilen bilgiler önem taşımaktadır. Bunlara göre okul, uzun kenarı 21,80 metre ve kısa kenarı 18,50 metre olan dikdörtgen bir plana sahipti. Yüksekliği 11,70 metreydi. Ayrıca, binanın dışının gösterişli görünümü ile iç dekorasyonun uyumsuz olduğu, ekonomik sebeplerden dolayı iç mekânın sade bırakıldığı da belirtilmiştir (Kyriazis, 1883, s. 82-83).

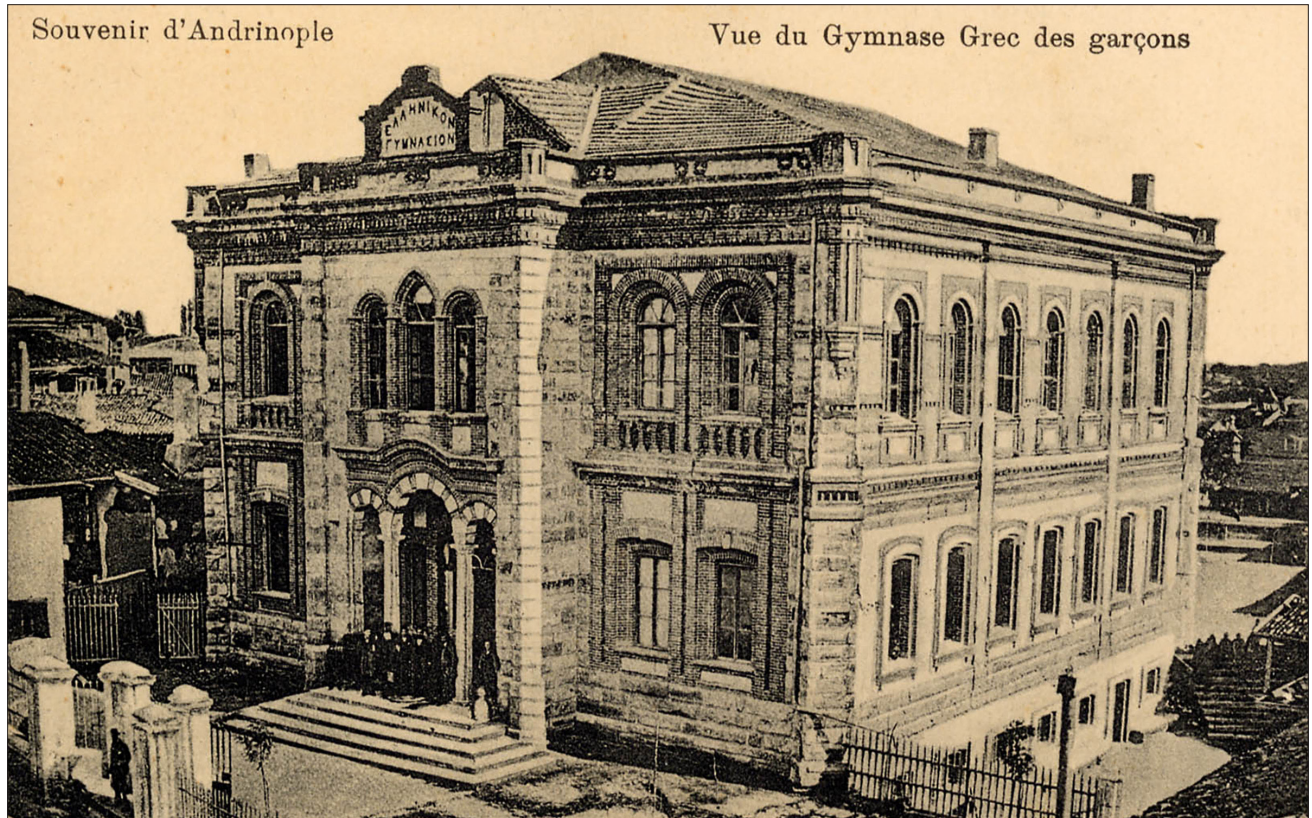
Edirne Rum Erkek Okulu'nun mimari ve süsleme özelliklerini, yukarıda ele alınan gazete haberinde verilen bilgiler dışında, küçük bir grup görsel belge üzerinden incelemek mümkündür (Şek. 7, Şek. 10, Şek. 11). Bunlara göre okul, ya kot farkı olan bir araziye inşa edilmişti ya da bir bodrum kat kazanmak için arazide hafriyat yapılmıştı. Giriş cephesi ve girişin sol tarafındaki yan cephe iki katlıyken, girişin sağ yönündeki cephe üç katlıydı ve en alt kotta ayrı bir giriş barındırmaktaydı. Arka cepheyi gösteren bir fotoğraf veya çizime ulaşılammışsa da sağ yan cephenin yanındaki merdivenler, arka cephenin de giriş cephesi ile aynı kotta olduğuna işaret eder.

İlk aşamada okulun giriş cephesinin önünde, özenle planlanmış ve demir parmaklıklı bahçe duvarlarıyla çevrilmiş bir bahçenin varlığı dikkat çeker. Okulun en geç tarihli fotoğrafında binayla birlikte bahçenin de oldukça bakımsız bir hal aldığı ve bahçe duvarlarının ortadan kalktığı görülür.

Giriş cephesi yan cephelere göre daha yoğun bezemeli olarak düzenlenmiştir. Okulun girişini barındıran, merdivenlerle ulaşılan orta aks öne çıkarılmıştır. Köşelerine birer burç yerleştirilmiş, bir tepelikle taçlandırılmış ve böylece anıtsal bir görünüm sağlanmıştır. Aynı burçlar, dikdörtgen planlı yapının köşelerinde de kullanılmıştır. Giriş cephesinin orta aksındaki birinci kat pencereleri, iki yuvarlak kemer arasında Neo-Gotik üslupla bir sivri kemer biçiminde

Şekil 10

Edirne Rum Erkek Okulu'nu Gösteren Kartpostal (SALT Araştırma, AHEDI001) / *Postcard showing the Greek Boys' School in Edirne*

Şekil 11

Edirne Rum Erkek Okulu'nun 1920'lerin Başındaki (?) Görünümü (Tsilenis, 2004, s. 365) / *Edirne Greek Boys' School in the Early 1920s (?)*

düzenlenmiştir. Üçlü pencere grubunun altında, yapının kemerli girişi yer almaktadır. Orta aksın sağ ve solunda kalan kısımlarında birinci katta yuvarlak kemerli, giriş katında basık kemerli toplam dörder pencere bulunur. Bunlar, tuğla örgülü ve kademeli olarak düzenlenmiş, ayrıca tuğladan örülmüş çerçeveler içine alınmıştır.

Yan cepheler daha sade düzenlenmiş olup giriş katında basık kemerli, birinci katta yuvarlak kemerli yedişer pencereli bir düzene sahiptirler. İki kat arasında diyagonal yerleştirilmiş tuğlalardan meydana gelen bir bordür kullanılmıştır. Bu bordür yapının *Esperos*'ta yayınlanan taşbaskısında ve Tsilenis'in yayınladığı fotoğrafta görülebilirken, yapıya ait kartpostalda dendanlı bir silme olarak görülmektedir.

EDİRNE ZAPYON RUM KIZ OKULU

Dimadis'in Edirne'deki ikinci eseri Rum Kız Lisesi/ Zapyon Kız Okulu'dur. Konstantin Zappas'ın bağışlarıyla yapıldığı için Zapyon adını alan okul (Balta, 1998, s. 251) 1885'te, Dimadis'in oğlu Nikolas'ın nezaretinde inşa edilmişti (Tsilenis, 2004, s. 340) (Şekil 12). Okul, altısı ilk öğretim, üçü orta öğretim için olmak üzere dokuz sınıftan meydana gelmekteydi. Öğrenci sayısı 1891'de 350 (Balta, 1998,

s. 251), 1901'de 303, 1913'te ise 420'ydі (Özçelik & Çolaker, 2023, s. 182). Osmanlı Arşivleri'nde, 1902'de okulun müdire ve bazı öğretmenlerine Şefkat Nişanı verilmesine ilişkin belgeler mevcuttur (BOA. MF.MKT.625-33). Bununla beraber, Edirne Rum Erkek Okulu örneğindeki gibi Zapyon Okulu çalışanlarına da titizlikle yaklaşıldığı görülür. 1908'de Okul Müdiresi Teodoro Pogaco'nun Yunan emellerini terviç için Atina'dan gönderildiği belirtilerek değiştirilmesi talep edilmiştir (BOA.BEO.3281-24017).

Şekil 12

Edirne Zapyon Rum Kız Okulu'nu Gösteren Kartpostal (Nikolaidis, 1993, s. 53) / *Postcard Showing the Edirne Zapyon Greek Girls' School*

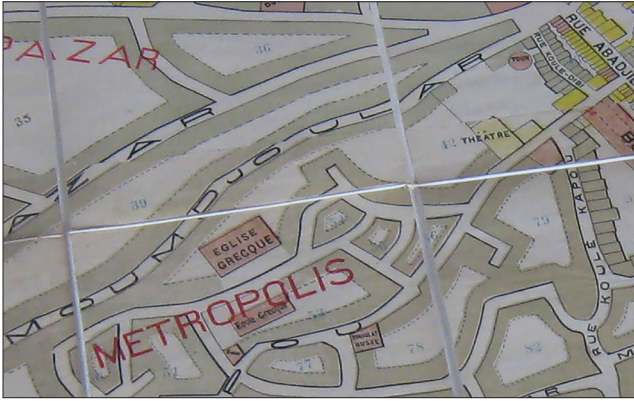

1922'ye kadar faaliyet göstermiş olan okulun (Balta, 1998, s. 251) binası ilerleyen yıllarda Polis İdaresi'ne verilmiş, 1936'da binanın önündeki meydana park ve havuz yaptırılmıştır (Peremeci, 1939, s. 347). Yapının bir dönem öğrenci yurdu olarak kullanıldığına da değinilmektedir (Akansel & Şuta & Zencirkıran, 2022, s. 319). Doğu yönünde Maarif Sokak, batı yönünde Türk Ocağı Sokak ve güney yönünde Balıkpazar Sokak arasındaki yapı adasında konumlanan bina, günümüzde Polisevi olarak kullanılmaktadır.

1903 tarihli Raymond Haritası'nda sokak dokusunun günümüze göre daha farklı olduğu, okulun Hristos Kilise Sokak ile Balıkpazarı Sokak arasındaki yapı adasında bulunduğu ve bir kilise ile aynı araziye paylaştığı görülmektedir (Şek.13). 1905 yangınının ardından okulun bulunduğu bölgenin sokak dokusundaki değişim, 1918'e ait Edirne haritasında takip edilebilmektedir (Şek. 9).

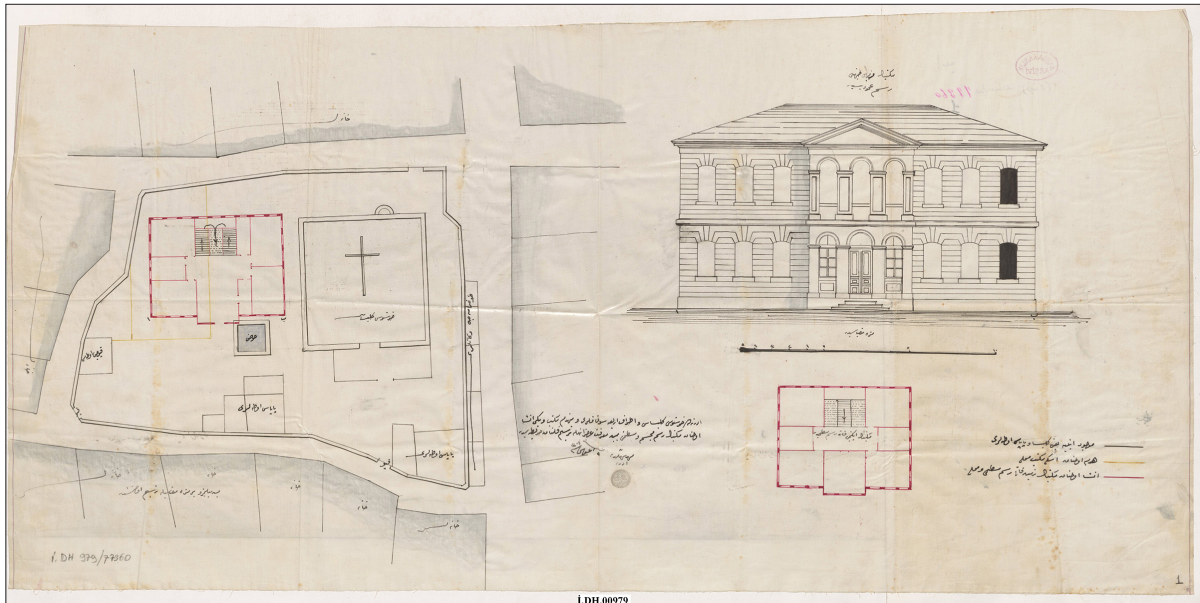
Şekil 13

1903 tarihli Raymond Haritası'nda Zapyon Rum Kız Okulu (Edirne Kent Müzesi Arşivi) / Zapyon Greek Girls' School in the 1903 Raymond Map

Şekil 14

İnşa Edilmesi Planlanan Edirne Zapyon Rum Kız Okulu'nun Vaziyet Planını, Kat Planlarını ve Cephe Tasarımını Gösteren Çizim (BOAİ.DH.979-77360-1) / Drawing of the Site Plan, Floor Plans, and Facade Design of the Planned Zapyon Greek Girls' School in Edirne

Osmanlı Arşivleri'nde, inşa edilmesi planlanan okul binasının inşası için ruhsat alınmasına ilişkin belgeler ile okulun konumunu, planını ve cephesini gösteren 15 Ağustos 1885 tarihli bir çizim bulunmaktadır (BOAİ.DH.979-77360-1, 2, 11). Çizime "Edirne'de Hristos Kilisesi ve etraf-ı erbaa [dört taraf] sokakları ve münhedim mektep ve yeni inşa olunan mektebin resm-i mücessem ve musattahını mübeyyin marifet-i acizanemle tersim kılınan haritasıdır" notu düşülmüştür. 3 Ağustos 1301 tarihli çizim "Mühendislerden, Edirne" ifadesinin altında damgası bulunan Karabet [Garabet] isimli bir mühendise aittir.

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, gayrimüslim okulları için yeni inşa edilecek binalara, eski bina bir afet sonucu tahrip olmuşsa bile, ruhsat alınması zorunlu tutulmuştu (Haydaroglu, 1990, s. 29, 46-47). Ruhsat talebinde binanın boyutları, kapı-pencere-kat sayıları ve planının bulunması gerekiyordu. Talep evrakları, okulun bulunduğu vilayetten gönderilerek Divan-ı Hümayun'dan geçiyor ve ruhsat İrade-i Seniyye ile veriliyordu. (Haydaroglu, 1990, s. 45, 53-55). Edirne Zapyon Kız Okulu'na ilişkin karar, inşa edilecek yeni okul binasının ruhsatı için alınmıştır. Kararın ekindeki çizimin müellifi Edirne vilayeti mühendislerinden Garabet ise inşası planlanan okulun vaziyet planını ve genel özelliklerini tespit ederek aktarmakla görevlendirilmiş olmalıdır. İnşa izni, masraflarının Konstantinos Zappas tarafından karşılanacağı da belirtilerek, 8 Şubat 1886'da sadrazam tarafından onaylanmıştır (BOAİ.DH.979-77360-11).

Şekil 15

Zapyon Rum Kız Okulu Türk Ocağı Caddesi Cephesi (M. D. Gümüş, 2024) / *Facade of the Zapyon Greek Girls' School on Türk Ocağı Street*

Şekil 16

Zapyon Rum Kız Okulu Maarif Caddesi Cephesi (M. D. Gümüş, 2024) / *Facade of the Zapyon Greek Girls' School on Maarif Street*

Çizimde okul ve kilisenin çevre duvarlarıyla sınırlandırılmış yapı adası içinde konumlandığı görülür. Araziye doğu, batı ve kuzey batı yönlerinden birer giriş bulunmaktadır. Bu yapı adası içinde bulunan mevcut binalar siyah, harap durumdaki eski mektep binası sarı, inşa edilmesi planlanan yeni mektep binası kırmızı renkle çizilmiştir. Eski mektep kuzey ve doğu yönündeki çevre duvarlarına bitişik, dar uzun dikdörtgen planlı bir yapı iken kırmızı renkle gösterilmiş yeni bina kiliseye biraz daha yakın ve geniş kenarları doğu ve batıya bakacak şekilde yerleştirilmiştir. Siyah renkle çizilmiş binalar ise kilise, kilise ile mektep arasında kare planlı bir havuz, kuzey duvarına bitişik bir kapıcı odası ile batı duvarına ve güneybatı köşesine bitişik yerleştirilmiş papaz odaları olup hiçbir günümüzde mevcut değildir. İnşa edilmesi planlanan mektep binasının cephesi basit ve şematik biçimde çizilmiştir. Çizimde giriş cephesinin orta aksı öne çıkartılarak üçgen bir alınlıkla taçlandırılmış, orta aksta yuvarlak kemerli pencereler ve yan kısımlarda ise basık kemerli pencereler kullanılmıştır. Ayrıca, okulun inşasına izin verilmesi için Edirne Vilayeti'ne yazılmış belgede, dikdörtgen planlı mektep binasının eninin 14,40 metre, boyunun 20,40 metre ve yüksekliğinin 10 metre olacağı, iki kapısı ve elli sekiz penceresi olacağı ifade edilmiştir (BOAİ.DH.979-77360-2). Bu kapı ve pencere sayıları günümüzde mevcut olan yapıyla uyumludur. Öte yandan, yapının 1990 civarında Nikolaidis tarafından çıkarılan planında yapının eni 20 metre, boyu 30 metre olarak tespit edilmiştir (Nikolaidis, 1993, s. 53).

Okul binası, vaziyet planına ve kat sayısı, kapı-pencere sayısı gibi inşadan önce verilmiş bilgilerle uyumlu, cephe tasarımı bağlamında ise çizimden kimi yönleriyle ayrılarak inşa edilmiştir. Bodrum üzerine iki katlı olan yapı, Türk Ocağı Caddesi'ne bakan giriş cephesi haricinde sade bir tasarıma sahiptir. Bu cephenin orta kısmı öne çıkartılmış, köşeleri burçlarla vurgulanmıştır (Şek. 15). Eski fotoğraflarda bir tepelikle taçlandırıldığı görülse de söz konusu tepelik günümüzde mevcut değildir. Orta kısımdaki pencereler her iki katta da yuvarlak kemerli olarak düzenlenmiştir. Giriş aksının yanında kalan kanatlarda giriş katı pencereleri yuvarlak hafifletme kemerleri ile taçlandırılmış basık kemerli, birinci kat pencereleri düz sövelidir. Cephe düzeni, pencerelerin arasına yerleştirilmiş pilastırlarla hareketlendirilmiştir. Bu pencere ve pilastır düzenlemesi, Maarif Caddesi'ne bakan doğu cephesinin orta aksı hariç olmak üzere her cephede tekrar eder. Maarif Caddesi'ndeki giriş yine orta aksa yerleştirilmiş ve yuvarlak kemerli bir kapı biçimindedir. Girişin üstüne denk gelen üç adet pencere ise birinci kattaki diğer pencerelerin yaklaşık olarak iki katı yüksekliğindedir. Bu uygulamanın sebebi, söz konusu pencerelerin merdiven boşluğunu aydınlatmaları olarak düşünülebilir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın başlarında İstanbul'da ve eski payitaht Edirne de dahil olmak üzere büyük Osmanlı şehirlerinde eklektik (seçmeci) yaklaşımda çok sayıda yapı inşa edilmekteydi. Bu eklektisizmin bileşenleri arasında Oryantalizm, Neo-Klasisizm, Neo-Gotik gibi üsluplardan seçilmiş mimari ve süsleme elemanları kullanılıyordu. Rum cemaatinin yaptırdığı kimi yapılarda Bizans mimarisine referanslar bulunabiliyorsa da bunlar çok kısıtlıydı ve cemaat genellikle Neo-Klasik (Beyoğlu Zoğrafyon Rum Okulu, Beyoğlu Zapyon Rum Okulu, Fener Maraşlı Rum Okulu, vb.), bazen Neo-Gotik üsluptan da elemanlar barındıran (Aya Triada Rum Ortodoks Kilisesi, vb.) kilise ve okullar inşa ettiriyordu. Bu bağlamda Konstantinos Dimadis'in başta Fener Rum Erkek Lisesi ve diğer yapılarında görülen Bizans ve Orta Çağ canlandırmacısı yaklaşımıyla tasarladığı yapılar, kütle ve cephe tasarımı özellikleri bağlamında dönemin diğer mimarlarının eserlerinden ayrılmaktadır.

Dimadis'in özgün yaklaşımı, İstanbul dışında Edirne'de örnek vermiş; mimarın İstanbul hariç Türkiye sınırları içerisinde kalan iki yapısı da Edirne'de inşa edilmiştir. Abidevi Fener Rum Erkek Lisesi'nin mimarının Edirne Rum Erkek ve Zapyon Kız okullarının tasarımıyla, oğlu Nikolas Dimadis'in de bu yapıların inşa süreçlerine nezaret etmekle görevlendirilmesi, Patrikhane ve Edirne Metropolitliği'nin söz konusu iki yapıya verdiği önemi yansıtmaktadır. Özellikle Rum Erkek Okulu, Yunan basınında yer bulması ve *gymnasium* statüsünde olmasıyla oldukça prestijli bir kurumdu.

1903 ve 1918 haritalarında tespit edilebilen Edirne Rum Erkek Okulu'nun ne zaman yıkıldığı tam olarak tespit edilememiş; yapının arazisi de 1950'lerde Atatürk Bulvarı'nın açılmasıyla caddeye dahil edilmiştir. Dolayısıyla yapı hakkında bildiklerimiz sınırlı sayıdaki görsel belgeye dayanır. Mimari tasarım ve süsleme programı bakımından Edirne Rum Erkek Okulu ile Fener Rum Erkek Lisesi arasında benzerlikler dikkat çekicidir. Dimadis'in eserlerinden Büyükağa Sevastopulos-Triantafillidis Köşkü, Yeniköy Zoğrafyon Rum Kız Okulu, Fener Rum Erkek Lisesi ve Edirne Rum Erkek Lisesi, Neo-Bizans ve Orta Çağ canlandırmacılığı yaklaşımlarının gözlemlenebildiği yapılardır. Bu yapı grubu arasındaki ortak noktaların başında, Bizans mimarisine referans olarak kabul edilebilecek olan tuğla malzeme kullanımı ve bu malzeme ile meydana getirilen bezeme repertuarı gelmektedir. Fener'deki okulda cephelerin neredeyse tamamı çıplak tuğla ile kaplıyken diğer örneklerde bu kullanım daha sınırlı tutulmuştur. Edirne Rum Erkek Okulu'nda tuğla malzeme pencere kemerlerinde, çerçevelerinde, yapının köşelerindeki burçlarda, saçak silmesinde ve tepelikte kullanılmıştır.

Bununla beraber, Edirne Rum Erkek Okulu ile Fener Rum Erkek Lisesi arasındaki benzerlikler arasında, girişte orta aksın merkezine denk gelen pencerede yapının genelinden farklı olarak Neo-Gotik üslupta sivri kemer kullanılması ve yapı köşelerinin Orta Çağ kalelerini andıran burçlarla donatılması bulunmaktadır. Bu durumda iki yapının aynı yıllarda inşa edilmesi önemli rol oynamış olmalıdır. Edirne Zapyon Kız Okulu ise özgün halinde daha sade olmakla beraber burç ve tepelik öğeleri ile yukarıda bahsedilen iki okulla uyumludur. Her iki yapı da farklı cemaatlere ev sahipliği yapmış olan Edirne'nin zengin geç dönem Osmanlı mimari mirasının özgün bileşenleri olarak öne çıkmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Ahmed Bâdî Efendi. (2014). *Riyâz-ı belde-i Edirne 20. Yüzyıla kadar Osmanlı Edirne'si* C.1. R. Gündoğdu-Niyazi Adigüzel (Der.). Trakya Üniversitesi Yayınları.
- Akansel, S., Şuta, O. & Zencirkıran, A. (2022). Edirne Kaleiçi Maarif caddesinde geleneksel konutların değişimi-dönüşümü. E. Benian & T. Canitez (Ed), *Trakya Üniversitesi'nin 40. kuruluş yıldönümü armağan kitabı Trakya araştırmaları* (s. 315-324) içinde. Trakya Üniversitesi Yayınları.
- Aleksandru Şarlak, E. (2010). İstanbul silüetinde özgün bir yapı: Fener Rum Erkek Lisesi (Megale Tou Genous Shole). *Sanat Tarihi Defterleri* 13-14, 201-215.
- Anonim. (1894). *Annuaire Oriental du Commerce de L'industrie, de L'administration et de la Magistrature*. Cervati Freres & Cie.
- Anonim. (1900). *Annuaire Oriental du Commerce de L'industrie, de L'administration et de la Magistrature*. Cervati Freres & Cie.
- Anonim. (1912). *Annuaire Oriental du Commerce de L'industrie, de L'administration et de la Magistrature*. Cervati Freres & Cie.
- Balta, E. (1998). Edirne Rum Cemaati (XIX. yüzyıl ortası-1922). E. N. İşli & M. S. Koz (Ed.), *Edirne: Serhattaki payitaht* (s. 229-254) içinde. Yapı Kredi Yayınları.
- Bozis, S. (2011). *İstanbul Rumlar*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Colonas, V. (2005). *Greek architects in the Ottoman Empire (19th- 20th centuries)*. Olkos.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA).Y.EE.22-34-3-1; MV.21-183-1; MF.MKT.387-37, 625-33; TS.MA.e.1382-104; BEO.3056-229156, 3281-24017, 3210-240698; BOAİ.DH.979-77360-1, 2, 11.
- Çetin, A. (1982). Maarif Nazırı Ahmet Zühdü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancı okullar hakkındaki raporu. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 10-11, 189-219.
- Çifçi, H. (2003). *Edirne'de azınlık eğitim yapıları (1839-1920) ve mimari özellikleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Çinko, M. A. & Eres Z. (2022). Arşiv belgeleriyle 19-20. yüzyıl Edirne vilayetinin eğitim tarihi ve yapıları üzerine değerlendirmeler. *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 11 (1), 73-124.
- Ergin, O. N. (1977). *Türkiye maariftarihi C.1-2*. Eser Matbaası.
- Esmer, M., Kasmı, R. T., Dabanlı, Ö. & Kudumović, L. (2022). Mekteb-i Kebir ya da Kırmızı Mektebi belgelemek. *Mimar-ist* 74, 72-82.

- Evcı, T. (2019). *Tanzimat Döneminde Edirne (1839-1908)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Haydaroğlu, İ. P. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı okullar*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Haymana, G. (2018). *Edirne'deki Bulgar Mektepleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Kazancıgil, R., Gökçe, N. & Bilar, E. (2006). *Edirne'nin eğitim tarihi (ilk-orta öğretim) 1361-2005*. Edirne Valiliği Yayınları.
- Kuban, Z. & Ozar, Y. (2016). Issız adalar: Yassıada-Sivriada. *Toplumsal Tarih* 269, 15-20.
- Kuruyazıcı, H. & Şarlak, E. (Ed.) (2010). *Batılılaşan İstanbul'un Rum mimarları*. Zoğrafyon Lisesi Mezunları Derneği.
- Kyriazis, K. H. (1883, 15-27 Temmuz). To en andrianoupólei ellinikón gymnásio. *Esperos* 54, 82-83.
- Millas, A. (2022). *Burgazada Antigoni, Panormos*. Adalı Yayınları.
- Nikolaidis, N. P. (1993). *I Adrianoú mas V.2*. Atina.
- Özçelik, A. & Çolaker, V. (2023) XX. yüzyıl başlarında Edirne'de Rum Liseleri. Y. E. Tansü & F. Kara (Ed.), *Tarih alanında seçme yazılar V* (s. 173, 204) içinde. Özgür Yayınları.
- Paspatis, A. (1877). *Byzantinai meletai topographikai*. Antonio Koromilas Press.
- Peremeci, O. N. (1939). *Edirne tarihi*. Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu.
- Sözbir, C. (2011). *İstanbul Yeniköy Zoğrafyon Rum Kız İlkokulu restorasyon projesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Sümertaş, F. M. (2018). İstanbul'u 'Rumca' okumak: On dokuzuncu yüzyılda İstanbul üzerine Rumca literatür ve dönüşümü. Emecen, F. M., Akyıldız, A. & Gürkan, E. S. (Ed.), *Osmanlı İstanbulu V* (s. 623-636) içinde. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları.
- Şenyurt, O. (2012). *İstanbul Rum Cemaatinin Osmanlı mimarisindeki temsiliyeti*. Doğu Kitapevi.
- Şenyurt, O. (2020). 19. yüzyılın ortalarından itibaren Yeniköy'de üç Rum Okulu'nun inşasına ilişkin girişimler. *Modular Journal* 3(2), 107-128.
- Toprak, N. (2019). *Edirne'de geç dönem Osmanlı eğitim yapıları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Tsilenis, S. (2004). Ktirio tis megalis tou genous sholis kai o dimitrios tou Konstantinos Dimadis. *İ Partiarhiki Megali tou Genous Sholi, istoria kai prosfora, praktika tetaris epistimonikis imeridas*, 323-346.
- Tuğlacı, P. (1992). *Tarih boyunca İstanbul Adaları C.1*. Cem Yayınevi.
- Yerolympos, A. (1993). Contrubition to the topography of 19th Century Adrianoplu. *Balkan Studies* 34(1), 49-71.